

Izvirni znanstveni članek/Article (1.01)

Bogoslovni vestnik/Theological Quarterly 82 (2022) 2, 433—443

Besedilo prejeto/Received:07/2022; sprejeto/Accepted:08/2022

UDK/UDC: 27-472:373(497.4)“19/20“

DOI: 10.34291/BV2022/02/Valentan

© 2022 Valentan, CC BY 4.0

Sebastijan Valentan

Pravne dimenzije verskega pouka v slovenskih šolah od knezoškofa Napotnika do danes

Legal Dimensions of Religious Education in Slovenian Schools from Prince-Bishop Napotnik to the Present Day

Povzetek: Slovensko šolstvo se je začelo razvijati znotraj avstrijskega šolskega sistema. Knezoškof Mihael Napotnik, ki je mariborsko škofijo vodil od leta 1889 do 1922, je verskemu pouku v šoli namenil posebno skrb, saj je tu prepoznal pomanjkljivost šolskega pouka. Z novo politično ureditvijo na Slovenskem je postal od leta 1952 dalje v vseh treh slovenskih škofijah edina oblika verskega pouka župnijski verouk, ki pa ni bil v sestavu šolskega programa. Stanje se je na področju vzgoje in izobraževanja malenkostno izboljšalo po slovenski osamosvojitvi, ko je v novi državi lahko zaživel zasebno šolstvo z integracijo verske dimenzije. Vključevanje religijskih vsebin v javni osnovnošolski program bi lahko dolgoročno pozitivno pripomoglo k mirnemu sožitju in potrebnemu dialogu v slovenski družbi.

Ključne besede: verski pouk, šola, osnovna šola, religija, izobraževanje, vzgoja, vera, Napotnik, odnosi država–Cerkev

Abstract: Slovenian education began to develop within the Austrian school system. Prince-Bishop Mihael Napotnik, who governed the Diocese of Maribor from 1889 to 1922, paid special attention to religious education in schools, as he recognized the shortcomings of school education in this respect. With the new political system in Slovenia, from 1952 onwards in all three Slovenian dioceses, the only form of religious education was the parish religious education, which was not part of the school curriculum. The situation in the field of education improved slightly after Slovenian independence when private schooling with the integration of the religious dimension was able to come to life in the new country. The inclusion of religious content in the public primary school curriculum could positively contribute to peaceful coexistence and the necessary dialogue in Slovenian society in the long term.

Keywords: religious education, school, primary school, religion, education, upbringing, Napotnik, State-Church relations

1. Uvod

Kot pri drugih narodih so tudi pri Slovencih začetki načrtnega izobraževanja povezani z najstarejšimi jezikovnimi zapisi. Literarna produkcija zgodnjega srednjega veka je bila sicer na območjih slovenske naselitve skromna in, podobno kakor v drugih delih Evrope, po vsebini predvsem verska, po obliki in jeziku pa latinska. Samostani so bili najstarejša tako kulturna kot izobraževalna središča, ki so – poleg zagotavljanja vzgoje in izobraževanja za redovne novince – izobraževali tudi širše z namenom obširnejše in ne le verske rabe, tako v smislu izobraževanja prebivalstva glede poljedelstva kot recimo gospodarstva. Najstarejši literarni in drugi spisi so nastali prav v samostanih. Edini prostor, kjer so v srednjem veku izobrazbo pridobivala dekleta, so bili ženski samostani, sicer pa so bila v smislu izobraževanja ponekod zapostavljena še daleč v 19. stoletje.¹ Od druge polovice 18. stoletja naprej je absolutistična država izgrajevala državni šolski sistem prav z uporabo premoženja ukinjenih samostanov in ob pomoči delujočih redov. Slovensko šolstvo se je začelo razvijati znotraj avstrijskega šolskega sistema in v okviru njega uveljavljalo slovenski učni jezik. Ta sistem se vsaj v vsebinskem smislu do leta 1848 ni posebej spreminjal. Predvsem na področju elementarnega šolstva je dobre sadove prinašalo sodelovanje Cerkve in države. Na zakonodajni ravni je šolstvo v habsburški monarhiji urejala „Politična šolska ustava“ (*Politische Schulverfassung*). V skladu z zakonodajo je bil na območju župnije za izvajanje šolskih zakonov zadolžen krajevni šolski nadzornik (župnik), na območju dekanije okrajni šolski nadzornik (dekan) in na območju škofije škofijski šolski nadzornik (kanonik škofijskega konzistorija), ki je o šolskih zadevah poročal najvišjemu državnemu uradu v deželi. Z deželne ravni so poročila pošiljali študijski dvorni komisiji na Dunaj, ki je vodila ves šolski sistem v monarhiji. V burnem političnem ozračju so v dunajskem parlamentu leta 1869 sprejeli zakon, ki je dotedanji osnovnošolski sistem bistveno spremenil. Dve leti pred tem je „Zakon o splošnih pravicah državljanov“ določil, da je država tista, ki prevzema vodstvo in nadzor nad vzgojo in izobraževanjem – Cerkvam ali verskim skupnostim pa prepušča nadzor nad verskim poukom v šoli (Okoliš 2008, 8–13, 58, 79). Organiziranost šolstva so urejali deželni zakoni. Za Štajersko in Koroško so tako recimo predpisovali osemletni obvezni program, čeprav je bil v drugih deželah šestletni.

Tretji avstrijski osnovnošolski zakon iz leta 1869 je namen osnovne šole opredelil tako:

»Ljudski šoli je naloga, otroke nravno-versko vzgajati, razvijati jim duševne moči, oskrbovati jih s potrebnimi znanostmi in zvedenostmi, da se lahko dalje izobražujejo za življenje in dajati jim pravo predstavo, da bodo kdaj vrli ljudje in državljeni.« (Melik 1970, 46)

¹ V župnijo Sv. Petra v Malečniku pri Mariboru je tamkajšnji župnik in častni kanonik Marko Glaser (1806–1889) npr. poklical šolske sestre iz Algersdorfa (kasneje Eggenberga) pri Gradcu, ki so nato leta 1869 začele z dekliškim poukom. Njihova dekliška šola je 23. februarja 1879 od deželnega šolskega sveta prejela pravico javnosti (Zmazek 1879, 39).

2. Sinode v lavantinski škofiji in verski pouk

Knezoškof Mihael Napotnik, ki je mariborsko škofijo vodil od leta 1889 do 1922, je sklical pet škofijskih sinod, na katerih so obravnavali različne vidike cerkvenega življenja, kot npr. delovanje cerkvenih ustav, zakramenti, bogoslužje, socialna vprašanja, cerkvena glasba ter razmerja med Cerkvijo in državo. Posebno skrb pa je Napotnik namenil verskemu pouku v šoli, saj je na tem področju prepoznal pomanjkljivost šolskega pouka (Ambrožič 2010, 407).

O vprašanih kateheze oziroma verskega pouka v šolah se je sicer razmišljalo že na pastoralnih konferencah leta 1862. Te so jasno podprle sklic sinode in posebej omenile pričakovanja glede izboljšanja katekizma. Po dvajsetih letih je knezoškof Jakob Maksimilijan Stepišnik leta 1882 v škofijskem uradnem listu napovedal sklic sinode za prihodnje leto (Urlep 2010, 96). Na drugi generalni kongregaciji sinode leta 1883 so odbori v obravnavo med drugim predložili prošnjo, da se katehetom zagotovi prevoz za lažje obiskovanje šol v oddaljenih krajih.

Kateheza je bila obravnavana že na drugi Napotnikovi sinodi, medtem ko je bilo na četrti izpostavljeno vprašanje o dolžnostih katehetov ter o dobrem razumevanju med kateheti in učitelji. Najbolj pa se je tematiki verskega pouka v šoli posvetila peta Napotnikova sinoda, saj je govorila o učnem načrtu za verouk v ljudskih in srednjih šolah ter izpitih za srednješolske profesorje verouka (Ojnik 1987, 33–35).

3. Napotnikov učni načrt za verski pouk

Prve norme o verskem pouku v ljudskih šolah, obvezujoče za lavantinsko škofijo, so bile izdane leta 1873 pod naslovom „Lehrplan für den Religionsunterricht an den Volksschulen der Diözese Lavant“. Ko so leta 1894 avstrijski škofje izdali nov katekizem, se je pojavila potreba po reformi verskega pouka v ljudskih in meščanskih šolah. Leta 1897 je tako izšlo navodilo o uvajanju katekizma, ki pa je zaradi raznolikosti med deželami in škofijami prepuščalo razdelitev učne snovi v posameznih šolskih razredih krajevnim škofom. Leta 1899 je bil nato v cerkvenem uradnem listu za lavantinsko škofijo objavljen natančen učni načrt za verski pouk v omenjenih šolah lavantinske škofije (Kirchliches Verordnungs-Blatt für die Lavanter Diözese 1899, 155–164), ki je prav zaradi objave katekizma upošteval določbe drugih ordinarijev, obenem pa učni načrt, ki se je v lavantinski škofiji uporabljal že dotlej.

Popolno ljudsko šolo je sestavljalo pet razredov ljudske in trije razredi meščanske šole. Za učence, ki šolanja niso nadaljevali na meščanskih šolah, da bi dopolnili izobrazbo, ki presega učni namen ljudskih šol, so bili po mestih ustanovljeni dodatni razredi, kjer so lahko pridobili določen poklic. Učno snov za verski pouk je bilo mogoče ustrezno predelati le po učnem načrtu za posamezne razrede v popolni ljudski in meščanski šoli, in tak učni načrt je bil opredeljen kot za verski pouk običajen. V različnih drugih ljudskih šolah je bilo treba učno snov za verski pouk skržiti sorazmerno z razredi in oddelki.

Na peti škofijski sinodi, ki jo je sklical knezoškof Napotnik (šesti za lavantinsko škofijo od prestavitve škofijskega sedeža iz Št. Andraža v Labotski dolini v Maribor dalje) leta 1911, je bil sprejet „Normalni učni načrt za verski pouk na ljudskih in meščanskih šolah Lavantinske škofije“ (Knezoškofijski lavantinski ordinariat 1912, 321–349).

Normalni učni načrt je določal snov, ki so jo morali kateheti v posameznih razredih obdelati, le v temeljnih obrisih. Katehet naj bi si na njegovi podlagi že ob začetku šolskega leta izdelal natančen učni načrt za vsako uro posebej. Ta načrt je moral biti pripravljen tako, da je imel katehet dovolj časa, da je predelano snov tudi obnovil, pripravil otroke na sveto spoved in obhajilo, hkrati pa je moral v pouk vključiti liturgiko in cerkveno zgodovino.

Katehet je moral razlagati katekizem – splošni krščanski zakonik. Pri njegovi razlagi je moral biti natančen in se je moral za vsako uro vestno pripravljati. Učni načrt je določal bližnjo katehetsko pripravo: najprej si je moral narediti kratek osnutek, premišljevati resnice, ki jih je želel pri uri razlagati, in si zamisliti, kako jih bo otrokom nazorno razložil. To pripravo je morala spremljati kratka molitev. Dalj-na katehetova priprava na verski pouk pa je obsegala njegovo redno in zvesto izobraževanje, prebiranje ustrezne literature in izdelavo katehez.

Verski pouk je moral katehet izvajati redno. Učni načrt je določal tudi izjeme, ko zaradi kakšnega cerkvenega opravila ali drugega važnega vzroka katehet v šolo ni mogel. To je moral sporočiti vodstvu šole in hkrati napovedati, kdaj se bo izpuščena snov nadomeščala. V razredu je lahko sedel ali stal, a vedno na istem mestu – tako, da je imel vse otroke pred seboj.

Otroci so morali kateheta pozdravljati s »Hvaljen bodi Jezus Kristus!«, on pa jim je moral mirno odgovoriti: »Vekomaj. Amen.«. Sledila je molitev pred poukom, kot jih je naučil; preveriti je moral, ali so bili otroci minulo nedeljo ali praznik pri sveti maši in kako so se pri njej vedli.

Napotnikov normalni učni načrt se je dotikal tudi vprašanja, ali naj se otroci odgovorov iz katekizma učijo na pamet in dobesedno, ali pa naj bo poznavanje teh odgovorov bolj splošno. Med kateheti so obstajali tako tisti, ki so glede katekizma zagovarjali dosledno poznavanje, kot tisti, ki so menili, naj se od otrok dobesednih odgovorov ne terja, saj bi to pri otrocih povzročilo površnost, nerazumevanje in nesmiselno naštevanje – odgovore pa bi nato v kratkem pozabili. Učni načrt je bil jasen in je zahteval, da se otroci, kolikor je le mogoče, odgovorov iz katekizma naučijo dosledno in odgovarjajo dobesedno – lahko pa je katehet izvil vprašanja, ki bi bila po njegovi presoji za učence, ki jih je poučeval, prezahtevna. Prav tako ni bilo dovolj, da so otroci na vprašanja odgovarjali zgolj z da ali ne oziroma z nedokončanimi stavki, ampak so morali odgovarjati jasno in popolno ter posamezne besede pravilno naglašati.

Normalni učni načrt je zagovarjal stališče, da si otroci vsebino katekizma zapomnijo lažje, če ga katehet razlaga temeljito, razlago pa dopolni oziroma obogati s prilikami in reki iz Svetega pisma. Pri tem je katehetova razlaga verskih resnic morala ustrezati predmetu, starosti in osebnosti otrok, sam pa je moral izbrati tudi

ustrezno metodo. Njegova razlaga je morala biti praktična in nazorna, segati pa je morala od konkretnega k abstraktnemu.² Katehet je moral otrokom snov približati tako, da so lahko vzljubili Boga, Jezusa, Mater božjo, angela varuha, pa tudi svojega krstnega zavetnika, Katoliško Cerkev in papeža. Prizadevati si je moral tudi, da bi otroci spoštovali škofa, duhovnike in domačo cerkev ter da bi gojili dobroto do bližnjega in bili odkritosrčni.

Z Napotnikovim normalnim učnim načrtom ni bila zapovedana nobena posebna metoda poučevanja, se je pa priporočalo, da katehet sledi tistim načinom, ki so jih zagovarjali priznani pedagogi in ki so obenem njegovi osebnosti blizu. Uporabljati je moral jezik, ki je bil otrokom razumljiv – ne previsok, a vendar tudi ne preveč vsakdanji. Katehet otrok ni poučeval le verskih resnic, ampak je bil tudi pravi vzgojitelj, saj je moral ob koncu vsake ure otrokom nameniti kako prijazno besedo in jih tudi opozoriti na lepo vedenje po poti domov. Nagajivih in nevestnih otrok katehet ni smel kaznovati ob koncu pouka, ampak že prej, da bi iz šole odšli z dobrim vtisom. Kljub vsemu pa naj bi kaznoval le v primeru, da bi se otroci močno pregrešili in ne bi zalegel noben opomin. Posebej je bilo določeno, da naj katehet telesno otrok nikdar ne kaznuje, ampak to prepušča staršem. Verski pouk je moral zaključiti z molitvijo.

Lavantinski knezoškof Mihael Napotnik je torej v petih škofijskih sinodah nakazal poti in glavne usmeritve cerkvenega življenja. Bil je aktiven na številnih področjih in ni želel ničesar prepuščati naključju. Obenem mu je delovanje v dvojni monarhiji omogočalo široko seznanitev s problemi in potrebami tistega časa – vse to pa je odlično vključeval v svoje okolje, ki mu je ostajal zvest in predan. Napotnikova skrb za šolo, ki naj vzgaja in izobražuje, je bila na seznamu njegovih prioritet visoko, zato so bile z njo povezane vsebine aktualne in dosledne – z namenom integralne in perspektivne poti v versko in družbeno prihodnost.

4. Kateheza in religijski pouk danes

Novejši razvoj kateheze v Cerkvi na Slovenskem sega v zgodnja petdeseta leta dvajsetega stoletja, ko je na ozemlju ljubljanske in mariborske škofije do 1. februarja 1952 verouk potekal v šolskih prostorih, medtem ko je na Primorskem potekal v cerkvenih prostorih – torej zunaj šole – postopno že od leta 1923 naprej, ko je takratna zasedbena oblast prepovedala javno rabo slovenščine. V letih 1947–1952 je bil verouk na Primorskem formalno uveden v javne osnovne šole. Edina oblika verouka od leta 1952 dalje je bil v vseh treh škofijah župnijski verouk, ki pa ni bil v sestavu šolskega programa. Nanj je treba gledati skozi njegov povojni razvoj. Po vsebini je bil to verski pouk in vzgoja h krščanskemu življenju s poudarkom na uvajanju v zakramente. Pri katehetskem načrtovanju je kateheza v Sloveniji postopno in po svojih močeh upoštevala smernice drugega vatikanskega koncila in poznejše cerkvene katehetske usmeritve (Plenarni zbor Cerkve na Slovenskem 2002, 77–78). Ko Slovenija še

² Napotnikov učni načrt je vseboval Aristotelovo misel: *Nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu.*

ni bila samostojna država in tudi še ni imela samostojne škofovske konference, je bila Katoliška cerkev na Slovenskem del Jugoslovanske škofovske konference. Ta je leta 1989 izdala smernice o obnovi verske vzgoje in kateheze, posebno pismo o tem so istega leta napisali tudi slovenski škofje. Medškofijski katehetski svet je medtem vsa leta pripravljala katekizme, priročnike za katehete in delovne zvezke za otroke.

Plenarni pokrajinski cerkveni zbor, ki se je v Sloveniji začel leta 1997 in trajal pet let, je v svojem sklepnem dokumentu katehezo opredelil kot celostno uvajanje v krščanstvo in dodal, da kateheza predstavlja specifično nalogo Cerkve pri pastora-li odraslih, mladine in otrok, ki omogoča pristno življenje v hoji za Kristusom, s po-udarkom na njegovi osebi.³ Dejansko gre za poznavanje vere in življenje po veri. Plenarni pokrajinski cerkveni je poudaril, da je v Sloveniji župnijska kateheza osnov-na oblika krščanskega uvajanja v vero in da je njena prednost v tem,

»da je v polni pristojnosti Cerkve, kar pa je hkrati njena meja, ker težje doseže obrobne in oddaljene ter je večkrat naravnana pretežno na uvajanje v zakra-mentalno življenje otrok. Umestitev verskih vsebin v nacionalni šolski sistem bi pomenila ustrezno razširitev in dopolnitev sedanje kateheze.« (2002, 78)

Plenarni pokrajinski cerkveni je izpostavil potrebo po enotnem katehetskem na-črtu za vse škofije, ki naj jasno izrazi svoje posebnosti in hkrati usklajeno povezuje v celoto različne katehetske procese, ki jih škofija predlaga za ljudi v različnih življenj-skih obdobjih. Prav zaradi enovite in usklajene katehetske dejavnosti naj bi bil kate-hetski načrt enoten za vso Slovenijo. Slovenska škofovska konferenca je po petnajstih letih l. 2017 na svoji 102. redni seji potrdila „Slovenski katehetski načrt“. Gre za do-kument, ki želi katehetu predstaviti smer katehetskega dela in v ospredju katerega je celoten proces kateheze v vseh življenjskih obdobjih. SKN poudarja, da se pojem ‚kateheza‘ ne nanaša zgolj na verouk kot poučevanje v veri, temveč zajema dejav-nost vzgoje v veri vse od posameznikovega rojstva pa do smrti. Obenem opozarja, da je kateheza odgovornost celotne krščanske skupnosti. V skladu s SKN namreč za uvajanje v krščanstvo ne skrbijo le kateheti ali duhovniki, temveč vsi verniki. SKN želi poudariti procesni pogled na katehezo, ki se ne ustavi ali začne z vstopom posame-znika v formalno versko izobraževanje, temveč je v zvezi z njegovo temeljno osebnostno in duhovno rastjo. Tako se lahko v proces vključi na kateri koli stopnji, nato pa vsebinsko sledi ciljem svojega starostnega obdobja. Pomenljiva je tudi opredeli-tev, da se zakramenti (zlasti zakramenti uvajanja) ne podeljujejo zgolj po kriteriju starosti, temveč tudi po kriteriju osebnega pristopa in izraženi osebni prošnji – v smislu katehumenatskega značaja uvajanja v krščanstvo (SKN 2018, 8).

Med zakramente uvajanja spada tudi sveta birma in SKN v konkretizaciji ciljev glede na namen katehetskega načrta predvideva, da otroci po ustrezni pripravi ta zakrament prejmejo med 12. in 14. letom starosti. Če začnejo otroci v Sloveniji osnovno šolo obiskovati, ko so stari šest let,⁴ to pomeni, da bi zakrament birme

³ Ta oseba se razodeva po Božji besedi v vsem, kar je ustvarjeno (Fryvaldsky 2021, 95).

⁴ Prvi odstavek 45. člena Zakona o osnovni šoli določa, da morajo starši v prvi razred osnovne šole vpi-sati otroke, ki bodo v koledarskem letu, v katerem bodo začeli obiskovati šolo, dopolnili starost 6 let.

prejeli enkrat med 7. in 9. razredom osnovne šole. Ta praksa je v glavnem uveljavljena in po slovenskih župnijah in škofijah tako tudi poteka.

V letošnjem letu je murskosoboški škof Peter Štumpf v slovenskem katehetskem prostoru uvedel novo prakso.⁵ Na 2. seji Duhovniškega sveta svoje škofije (9. junij 2022) je Štumpf spregovoril o birmi in birmanskih botrih ter omenil, da se duhovniki in kateheti pri pripravi otrok na prejem zakramenta svete birme – pa tudi on sam ob birmovanju – soočajo s težavami.⁶ V razpravi, ki je sledila, je Duhovniški svet razpravljal o primernem času za podelitev zakramenta svete birme in o birmanskih botrih ter izpostavil ugotovitev, da večina ljudi pogojev za opravljanje službe botra ne izpolnjuje – prav tako pa starost otrok, pri kateri so zakrament birme prejemali doslej, ni primerna. Štumpf je predlagal, da bi se v veroučnem letu 2022/23 zakrament birme podelil otrokom vse od 5. pa do 9. razreda, da se do nadaljnjega služba birmanskega botra ukine in da se od veroučnega leta 2023/24 dalje v vseh župnijah murskosoboške škofije zakrament birme podeljuje vsako leto v 5. razredu, torej v starosti 10 let – in Duhovniški svet je njegov predlog podprl (Štihec 2022, 168). Gre vsekakor za pomembno novost, ki bi lahko vplivala tudi na odločitve po drugih škofijah.

5. Religijski pouk v slovenski šoli

Slovenski pokrajinski cerkveni zbor je menil, da bi umestitev verskih vsebin v nacionalni šolski sistem pomenila ustrezno razširitev in dopolnitev kateheze. To se kljub prizadevanjem Katoliške cerkve ni zgodilo. Pouk o religijah – s poudarkom na avtohtonih – v osnovni šoli bi pomembno vplival tudi na splošno razgledanost slovenskih državljanov, saj se tisti otroci, ki verske vzgoje niso deležni,⁷ z vprašanji religije sicer ne srečujejo in se v kasnejši dobi s temi vsebinami težje soočajo.

Leta 1996 sprejeti „Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja“ (ZOFVI), ki je bil kasneje še velikokrat dopolnjen in spremenjen, v svojem 72. členu opredeljuje pojem avtonomije šolskega prostora. ZOFVI določa, da se dejavnosti, ki z vzgojo in izobraževanjem niso povezane, v javnem vrtcu ali šoli lahko izvajajo le z dovoljenjem ravnatelja, konfesionalna dejavnost pa v njih (načelno) ni dovoljena. V tistih vrtcih in šolah, ki imajo koncesijo, ZOFVI konfesionalno dejavnost dovoljuje, kadar se izvaja zunaj programa, ki se opravlja kot javna služba. Konfesionalna dejavnost je v vrtcih in šolah s koncesijo dovoljena le, če časovno ne prekinja in prostorsko ne ovira programa, ki se izvaja kot javna služba. Izvajanje konfesionalne dejavnosti mora biti organizirano tako, da tistim, ki se te dejavnosti ne želijo udeležiti, omogoča nemoten prihod in odhod. ZOFVI še pojasnjuje, da konfesionalna dejavnost obsega verouk ali konfesionalni pouk religije s ciljem vzga-

⁵ O tem je pisal tudi katoliški tednik *Družina* (Purger 2022).

⁶ Murskosoboški škof Peter Štumpf je svojim duhovnikom, katehetom in katehistinjam glede zakramenta svete birme leta 2021 napisal posebno pismo, v katerem jim je predstavil nekatere svoje poglede na trenutno stanje, težave in vprašanja. V pismu jih je tudi prosil za mnenja (Štumpf 2021, 152), ki so bila očitno temelj za razpravo na DS.

⁷ O verski vzgoji v družini glej Slatinek 2017.

jati za to religijo ter pouk, pri katerem o vsebinah, učbenikih, izobraževanju učiteljev in primernosti posameznega učitelja za poučevanje odloča verska skupnost; kot konfesionalna dejavnost so razumljeni tudi organizirani verski obredi.

Medtem ko je v vrtcih in šolah po ZOFVI delovanje političnih strank, njihovih podmladkov prepovedano, pa lahko minister na predlog ravnatelja v prostorih javnega vrtca/šole izven pouka ali izven časa delovanja vrtca/šole verouk ali konfesionalni pouk religije izjemoma dovoli, če v lokalni skupnosti za tako dejavnost ni drugih primernih prostorov.⁸ V vsakem primeru se po aktualni slovenski zakonodaji konfesionalni religijski pouk v sklopu programa javnih šol ne izvaja in ni del kurikulumata javne osnovne šole. Tako je le še v Albaniji, Makedoniji in Ukrajini, kjer verski pouk v javni šoli ni redni predmet – te države pa verskega pouka z drugimi ukrepi pomembneje tudi ne podpirajo. Slovenija se torej prišteva k omenjeni peščici evropskih držav (Čepar 19. 4. 2017).

6. Vzgoja v skladu z verskim prepričanjem

Dodatni protokol k „Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic“ v 2. členu zagotavlja pravico staršev, da otroke izobražujejo v skladu s svojim verskim in filozofskim prepričanjem. Drugi odstavek 26. člena „Splošne deklaracije človekovih pravic“, ki jo je sprejela Generalna skupščina Združenih narodov,⁹ določa, da mora biti izobraževanje usmerjeno k polnemu razvoju človekove osebnosti in utrjevanju spoštovanja človekovih pravic in svoboščin. Prav tako mora pospeševati razumevanje, prijateljstvo in strpnost med verskimi skupnostmi. Po tretjem odstavku istega člena je staršem dana prednostna pravica pri izbiri vrste izobraževanja svojih otrok. Četrta alineja prvega odstavka 29. člena „Konvencije ZN o otrokovih pravicah“, podpisana leta 1989, v Sloveniji kot najširši ratificiran mednarodnopravni dokument s področja človekovih pravic veljavna od leta 1992, določa, da mora biti izobraževanje otrok usmerjeno k pripravi otroka na odgovorno življenje v svobodni družbi v duhu prijateljstva med vsemi narodi in verskimi skupnostmi. 1. alineja prvega odstavka 28. člena „Konvencije o otrokovih pravicah“ še pred tem določa, da mora biti vsem zagotovljeno brezplačno dostopno osnovno šolanje. Tudi „Listina Evropske unije o temeljnih pravicah“, ki je bila sprejeta leta 2000, pravno obvezujoča pa je postala z uveljavitvijo „Lizbonske pogodbe“, v 14. členu govori o pravici do izobraževanja. V tretjem odstavku tega člena je opredeljena pravica staršev, da otrokom zagotavljajo vzgojo in izobraževanje v skladu s svojimi verskimi, svetovnonazorskimi in pedagoškimi prepričanji. Ta pravica se spoštuje v skladu z nacionalnimi zakoni.

Republika Slovenija in Sveti sedež sta leta 2004 ratificirala „Sporazum o pravnih vprašanjih“ (BHSPV). V 10. členu BHSPV je dogovorjeno, da lahko Katoliška cerkev

⁸ Leta 2009 je bilo v Sloveniji okrog 50 šol, ki so omogočale izvajanje verouka po pouku v svojih prostorih, ker bi bila pot iz veroučne učilnice do šole za otroke nevarna (Štuhec 2010, 15).

⁹ Od 58 taktirnih držav članic jih je za njeno sprejetje glasovalo 48, osem pa se jih je glasovanja vzdržalo – med njimi tudi Jugoslavija, Sovjetska zveza in Savdska Arabija. Težko si predstavljamo, da danes Slovenija z določili Splošne deklaracije človekovih pravic ne bi soglašala.

v skladu s slovensko zakonodajo in kanonskim pravom ustanavlja šole vseh vrst in stopenj ter da bo slovenska država take ustanove podpirala. Status učencev teh ustanov je izenačen s statusom učencev v podobnih državnih ustanovah.

Ustava RS v 54. členu določa, da so starši tisti, ki imajo pravico in dolžnost svoje otroke izobraževati in vzgajati. Po 57. členu Ustave RS je izobraževanje svobodno. Osnovnošolsko izobraževanje je obvezno in se financira iz javnih sredstev, država pa ustvarja možnosti, da si državljani lahko ustrezno izobrazbo pridobijo.

V Sloveniji konfesionalnega pouka religije v državnih šolah ni (verouk poteka zasebno po župniščih in tudi ni priznan kot izbirni ali dodatni predmet, ki bi se kakorkoli štel v kvoto priznanih šolskih predmetov in dejavnosti – kot na primer pevski zbor ipd.), pouk o religijah in verstvih pa se večinoma tudi ne izvaja, saj mora biti za to dovolj interesentov (otroci katoličanov verouk, kjer pridobijo znanja tudi o drugih religijah, tako ali tako obiskujejo). Tako lahko verni starši pravico do izobraževanja otrok v skladu s svojim verskim ali filozofskim prepričanjem – ob zavedanju, da je njihova naloga opolnomočiti otroke za samostojno življenje – uresničujejo le z vpisom otrok v zasebne šole, kjer pa zaradi neenakovrednega financiranja državnoveljavnih in drugih programov v teh šolah omenjeno pravico izvršujejo na omejen način.¹⁰ Čeprav je to ugotovilo tudi Ustavno sodišče RS (2014), zakonodajalec protiustavnosti dolgo ni odpravil, še več: da bi se spoštovanju odločbe Ustavnega sodišča RS izognil, je želel celo spremeniti ustavo. To mu naposled ni uspelo, prav tako pa so poslanci Državnega zbora zavrnil predlog zakona glede financiranja izobraževanja, ki odločbe Ustavnega sodišča RS ni spoštoval v celoti. To sodišče je leta 2020 o problematiki financiranja programov v zasebnih osnovnih šolah odločalo ponovno in pojasnilo tudi razliko med obveznim javno veljavnim programom ter razširjenim programom osnovnošolskega izobraževanja. Toda kljub temu diskriminacija otrok v zasebnih osnovnih šolah ostaja, saj morajo po l. 2021 noveliranem delu ZOFVI starši otrok v teh šolah doplačevati stroške dopolnilnega pouka, jutranjega varstva in podaljšanega bivanja.

Če ob vsem tem preverimo, kako lahko v Sloveniji starši izvršujejo pravico do vzgoje in izobraževanja otrok v skladu s svojim verskim prepričanjem, ugotovimo predvsem dvoje: prvič, staršem to pravico dajejo mednarodni in domači pravni dokumenti; drugič, izvajanje te pravice je ovirano in preprečevano.

Katoliška cerkev v Sloveniji lahko po BHSPV šole ustanavlja, država jih podpira – in status učencev naj bi bil izenačen s statusom tistih v javnih (državnih) šolah. V trenutnih razmerah, ko dostopnost do javnoveljavnih programov niti v državnih niti v zasebnih šolah ni izenačena (zaradi različnega financiranja), o izenačenosti statusa enih in drugih učencev težko govorimo. Učenci zasebnih osnovnih šol in njihovi starši so v neenakovrednem položaju, saj morajo del osnovnega izobraževanja doplačevati – in to zato, ker tak program obiskujejo v šolah, kjer jim je omogočeno izobraževanje v skladu z verskim prepričanjem.¹¹

¹⁰ Glej tudi Valentan 2018.

¹¹ Na Hrvaškem se verouk izvaja v osnovnih šolah. To obliko sta na ustavnem sodišču izpodbijala dva hrvaška državljana, vendar je hrvaško ustavno sodišče leta 2018 odločilo, da verouk v vrtcih in šolah ni v nasprotju z ustavo – in da država in verske skupnosti niso absolutno ločene (Ustavno sodišče Republike Hrvaške 2018).

7. Zaključek

Od časa knezoškofa Mihaela Napotnika pa do danes so se razmerja med državo in Cerkvijo ter percepcija verskega pouka v slovenskih šolah močno spremenili, kar je nenazadnje logična posledica sekularizacije slovenske (enako kot evropske) družbe. Da je v primerjavi z drugimi evropskimi državami Slovenija, kar se tiče vključevanja verskih vsebin v javno šolo oziroma državne podpore tem vsebinam na druge načine, osamljen otok, gre pripisati tudi dolgotrajnemu in sistematičnemu komunističnemu obvladovanju slovenskega družbenega prostora v partijskih časih. Partija je onemogočala vsako organizirano obliko javne vzgoje in izobraževanja (zasebno šolstvo), ki bi bila v nasprotju z njeno enoumno doktrino. S tem, ko je verouk izločila iz javne šole, je iz izobraževanja hotela izločiti tudi krščanstvo (Vodičar 2010, 35) – in tako nadaljevala svoj moralno vsaj vprašljiv, če ne neetičen pohod (Petkovšek 2021, 991).

Če kaj (in tudi, kaj) danes otroci v državnih osnovnih šolah o krščanstvu izvedo, je odvisno od tistih, ki jim snov posredujejo – pa še to morda bolj pri pouku zgodovine ali slovenščine. So osnovnošolski učitelji za to sploh usposobljeni, če sami recimo versko niso bili vzgojeni, v času javnega vzgojno-izobraževalnega procesa pa o krščanstvu niso mogli biti (ustrezno) poučeni? Razlage, da je slovenska šola nevtralna, so deplasirane, saj vsaka šola izobražuje in vzgaja po določenem nazorskem programu – četudi ateističnem.

Nenazadnje se je treba ob vsem zapisanem vprašati, kakšna je pri nas konsolidacija pravice do verske svobode, ki je lakmusov papir stanja demokratičnosti, odprtosti in pravne države – če se k vprašanjem, povezanim s krščanstvom oziroma Katoliško cerkvijo, s katero slovensko ljudstvo veže večstoletna povezanost, kot to v preambuli BHSPV priznava Republika Slovenija, pristopa na izključujoč in a priori negativen način (Valentan 2022, 5). Ob vse večjem zavedanju o pomenu religije v svetu¹² upravičeno pričakujemo, da bi z vključevanjem religijskih vsebin v javni osnovnošolski program k mirnemu sožitju in potrebnemu dialogu v družbi dolgoročno pozitivno lahko pripomogla tudi Slovenija.

Kratice

BHSPV – Sporazum med Republiko Slovenijo in Svetim sedežem o pravnih vprašanjih.

SKN – Slovenski katehetski načrt 2018.

ZOFVI – Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja 1996.

¹² Organizacija Združenih narodov (OZN) denimo prepoznava dragocen prispevek ljudi vseh religij ali prepričan k človeštvu ter prispevek dialoga med vsemi verskimi skupnostmi k boljšemu zavedanju o skupnih vrednotah in njihovem razumevanju za celotno človeštvo. Generalna skupščina Organizacije združenih narodov je ob seznanitvi z vsemi mednarodnimi, regionalnimi, nacionalnimi in lokalnimi pobudami, obenem pa tudi prizadevanji verskih voditeljev za spodbujanje medverskega in medkulturnega dialoga – kot je npr. srečanje med papežem Frančiškom in velikim imamom Al-Azharja Ahmadom al-Tayyibom 4. februarja 2019 v Abu Dabiju, ko je bil podpisan dokument „O človeškem bratstvu“ – 4. februar z resolucijo 75/200 21. decembra 2020 razglasila za Mednarodni dan človeškega bratstva. Papež in veliki imam sta pomembno prispevala k širjenju verske svobode v svetu. Od leta 2018 dalje se organizira tudi mednarodna ministrska konferenca o svobodi vere ali prepričanja (letos jo je med 5. in 6. julijem gostila vlada Velike Britanije).

Reference

- Ambrožič, Matjaž.** 2010. Lavantinska škofija za časa Slomškovich naslednikov (1862–1922). *Studia historica Slovenica: Časopis za humanistične in družboslovne študije* 10, št. 2/3:399–428.
- Čepar, Drago.** 2017. Verjeti moraš... *Delo* 59, št. 90:5.
- Davis, Derek H., in Elena Miroshnikova, ur.** 2013. *The Routledge International Handbook of Religious Education*. London in New York: Routledge.
- Frančiček, in Ahmad Tayyib.** 2020. Dokument o človeškem bratstvu. Ljubljana: Družina.
- Fryvaldsky, Pavel.** 2021. Il Dio dialogico e la persona umana: La dimensione trinitaria dell'antropologia di Romano Guardini. *Acta Universitatis Carolinae Theologica* 11, št. 2:77–95.
- Generalna skupščina OZN.** 2020. Resolucija 75/200 z dne 28. 12. 2020.
- Jugoslovanski škofje.** 1989. Veselo oznanjevanje evangelija in vzgoja v veri: Temeljne smernice o obnovi verske vzgoje in kateheze. Cerkveni dokumenti 39. Ljubljana: Družina.
- Kirchliches Verordnungs-Blatt für die Lavanter Diözese.** 1899. Maribor: Lavanter Ordinariat.
- Knezoškofijski lavantinski ordinariat.** 1912. Normalni učni načrt za verski poduk na ljudskih in meščanskih šolah Lavantinske škofije. V: *Operationes et Constitutiones: Synodi dioecesanæ Lavantinae*, 321–349. Maribor: Tiskarna svete-ga Cirila.
- Melik, Vasilij.** 1970. Slovenci in ‚nova šola‘. V: *Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969*, 31–63. Ljubljana: Slovenski šolski muzej.
- Ojnik, Stanko.** 1978. Mariborske škofijske sinode. V: *Zbornik ob 750-letnici mariborske škofije*, 28–36. Maribor: Škofijski ordinariat in Mariboru.
- Okoliš, Stane.** 2008. *Zgodovina šolstva na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenski šolski muzej.
- Petkovšek, Robert.** 2021. Kaj je etika in zakaj ravnati etično? *Bogoslovni vestnik* 81, št. 4:991–998. <https://doi.org/10.34291/bv2021/04/petkovsek>
- Plenarni zbor Cerkve na Slovenskem.** 2002. Izberi življenje: sklepni dokument. Ljubljana: Družina.
- Purger, Mojca.** 2022. Škof Štumpf napoveduje spremembo birmanske pastorale. Družina. 27. 6. <https://www.druzina.si/clanek/skof-stumpf-napoveduje-spremembo-birmanske-pastorale> (pridobljeno 11. 7. 2022).
- Slatinek, Stanislav.** 2017. Pastoralna skrb papeža Frančiška za družinski dialog. *Bogoslovni vestnik* 77, št. 2:325–336.
- Slovenski katehetski načrt.** 2018. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Štihec, Simon.** 2022. Poročilo z 2. seje Duhovniškega sveta. *Sporočila slovenskih škofij* 7:167–168.
- Štuhec, Ivan Janez.** 2010. Verski pouk kot kulturno-politični problem v Sloveniji. V: Roman Globokar, ur. *Verski pouk v slovenskih šolah: ovrednotenje in perspektive*, 13–20. Ljubljana: Zavod sv. Stanislava.
- Štumpf, Peter.** 2021. Naša nemoč, nova priložnost. *Sporočila slovenskih škofij* 7:152.
- Urlep, Lilijana.** 2010. Stepišnik in škofijska sinoda. *Bogoslovni vestnik* 70, št. 1:95–105.
- Ustavno sodišče Republike Hrvaške.** 2018. Odločba št. U-I-4504/2010 in U-I-1733/2012 z dne 18. 12.
- Ustavno sodišče Republike Slovenije.** 2014. Odločba št. U-I-269/12 z dne 4. 12.
- . 2020. Odločba št. U-I-110/16-44 z dne 12. 3.
- Valentan, Sebastijan.** 2018. Zasebne šole in Ustavno sodišče čakajo že četrto leto. *Pravna praksa* 37, št. 7/8:20–22.
- . 2022. Predsednica Državnega zbora bi poučevala Cerkve. *Družina* 71, št. 22:5.
- Vodičar, Janez.** 2010. Uvajanje verskega pouka na Gimnaziji Želimlje. V: Roman Globokar, ur. *Verski pouk v slovenskih šolah: ovrednotenje in perspektive*, 35–42. Ljubljana: Zavod sv. Stanislava.
- Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja.** 1996. *Uradni list Republike Slovenije* 12:841–862.
- Zakon o osnovni šoli.** 2006. *Uradni list Republike Slovenije* 81:8662–8673.
- Zakon o ratifikaciji sporazuma med Republiko Slovenijo in Svetim sedežem o pravnih vprašanjih.** 2004. *Uradni list Republike Slovenije* 4:3010–3012.
- Zmazek, France.** 1879. *Fara sv. Petra pri Mariboru: Krajepisno-zgodovinske črtice*. Maribor: samozaložba.